

TÜRKİYE'NİN İRAN TRANSİT ROTASINDA ROLÜ VE HAZAR PETROL PAZARINDAN PAYI

THE ROLE OF TURKEY IN THE IRAN TRANSIT ROUTE AND THE SHARE OF HAZAR PETROLEUM

Rasoul NAGHILI HOKMABADI
İstanbul Aydın Üniversitesi
rasoul.naghili@gmail.com

Çiğdem ÖZARI
İstanbul Aydın Üniversitesi

ÖZET: Türkiye Cumhuriyeti 1991 yılında Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık ilanından sonra, derhal bağımsızlıklarını tanıdı. Ve yeni hükümetlerle diplomatik ilişkiler kurdu. Enerji konusunda Türk hükümetinin ve Türkiye'nin Orta Asya ve bir bütün olarak Kafkasya'da rolü üç aşamaya ayrılabilir. Maksatlı faaliyetlerle bu cumhuriyetlerin bağımsızlık ve dünya alanında siyasi, ekonomik, kültürel önemini diğer ülkelere belirletmesidir. Türk Cumhuriyetleri'nde petrol ve doğal gaz araştırma ve bölgenin petrol ve doğal gaz kaynaklarının işletilmesinde bazı konsorsiyumlara katılmasıdır. Bölgedeki petrol ve doğal gazı ihracı için boru hatları yapımında ciddi varlığını ortaya koymuştur ve uzun vadede bölgedeki gaz ve petrolü, boru hatlarla Türkiye topraklarından geçirerek güvenli halde bölgeden taşınmasını planlamıştır. Üzerinde dayandığımız temel konu petrol transitinde İran ve Türkiye arasında petrol taşımacılığında var olan altyapıları önceden tanıtmak ve bu potansiyel varlıklara kar sağlamaştır. Bu makalede İran üzerinden Boru hat bağlantısı, Kara yol ve Demir yol bağlantısı ve petrol ürünlerinin taşınması, ele alınarak anlatılmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Petrol, Kara Yolları, Demir Yolları, Boru Hatları

ABSTRACT: After the declaration of the independence of Central Asian countries in 1991, the Republic of Turkey immediately recognized their independence. And was established diplomatic relations with the new governments. The role of the Turkish government and Turkey in Central Asia and the Caucasus as a whole can be divided into three stages. With the intentional activities, these republics are expected to have political, Economic, cultural importance to other countries. Oil and natural gas exploration in the Turkish Republics and participation of some of the consortia in operating the oil and natural gas resources of the region. They have demonstrated his serious presence in pipeline construction for exporting oil and natural gas in the region and has been able to supply gas and oil, Plans to move through the territory of Turkey with pipelines and to move safely in the region. The main issue on which we base our oil transit is to pre-introduce the infrastructure existing in oil transport between Iran and Turkey and to profit from these potential assets. In this article, Pipeline connection via Iran, Road and Railway connection and transportation of petroleum products are explained.

KEYWORDS: Oil, Roads, Railways, Pipelines

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti 1991 yılında Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık ilanından sonra, derhal bağımsızlıkların tanıdı. Ve yeni hükümetlerle diplomatik ilişkiler kurdu. Orta Asya'da, bölgesel aktörlerin (Amerika, NATO, Çin, İsrail, vs.) kendi çıkarları için faaliyet göstermeleri, Türkiye'nin oynayacağı önemli role sahip olmasını ortaya koydu. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana, Türkiye, Orta Asya ve Hazar bölgesinde soydaş gruplarla olan bağlarını daha güçlendirmeye çalıştı. Orta Asya'da Türkiye'nin etkisini artırmak, Türk dış politikasının temel amacı olmuştur. Aslında Türkiye de çok ilgi çeken yer, Hazar bölgesinin gelişimini kolaylaştırmak için katkıda bulunmasıdır. Diğer önemli konuda, bağımsız ülkelerin enerji sektöründe yatırım yapmak ve bu imkânlarından faydalanmasıdır. (1)

Amerika'nın bölgedeki stratejik ortağı olarak tanınan Türkiye, diğer bir deyişle doğu ve batı (NATO) arasında Türkiye'nin stratejik pozisyonu, Batı ve doğu blokları arasında Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türkiye'nin bir bağlantı olarak yeni göreve getirilmesine yol verdi. Hazar bölgesinde Türk dilli cum-

huriyetlerin gelişile birlikte seviyesi yükseltilmiş bu gelişmeler sonrasında Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasında uluslararası siyasi, ekonomik ve kültürel bağları hızla artmıştır. Ulaştırma, haberleşme, inşaat, madencilik, petrol ve gaz sektörlerinde çeşitli projelerde Türk firmaları çalışmaya başladı. Türk hükümeti 'de Türk okulları ve üniversiteleri kurmağa girişti. Ama diğer sektörlerden daha fazla bölgenin petrol ve gaz sektörünün politik ve ekonomik önem taşıması ve kalkınma gücü, Türk hükümetinin ve Türkiye'nin Orta Asya ve bir bütün olarak Kafkasya'da rolü üç aşamaya ayrılabilir. (2)

1. Maksatlı faaliyetlerle bu cumhuriyetlerin bağımsızlık ve dünya alanında siyasi, ekonomik, kültürel önemini diğer ülkelere belirletmesidir.
2. Türk Cumhuriyetleri'nde petrol ve doğal gaz araştırma ve bölgenin petrol ve doğal gaz kaynaklarının işletilmesinde bazı konsorsiyumlara katılmasıdır.
3. Bölgedeki petrol ve doğal gazı ihracı için boru hatları yapımında ciddi varlığını ortaya koymuştur ve uzun vadede bölgedeki gaz ve petrolü, boru hatlarla Türkiye topraklarından geçirerek güvenli

halde bölgeden taşınmasını planlamıştır.

Elbette açıktır ki Türkiye'nin bu pratik aşamalarında bölgedeki iki güçlü komşu, yani İran ve Rusya ile rekabet çatışması ortaya çıkmasıdır. Aynı zamanda muhtemelen tüm bu üç aşamada, Batı ve Amerika'nın özverili desteği Türkiye'nin başarısının temel nedeni ve önemli bir faktördür. (3)

1990 yılına kadar, Irak, Türkiye'nin komşusu, Türkiye'nin petrol arzının ana merkezi ve aynı zamanda uluslararası ticareti için önemli bir role sahip ülke durumundaydı. Ağustos 1990 yılında Kuvvet'te, Irak saldırısından sonra ambargo ve yaptırımlar yoluyla Ceyhan'a petrol akışı yumurtalı boru hattından kesildi. Birleşmiş Milletler 'in uyguladığı Gıda programına göre Irak'a ihracat sınırlı olmuş ve sadece alınacak gıda miktarında petrol ihracatı sağlanmasını mümkün kıldı. Türkiye bu düründen en zarar çeken ülke oldu. (4)

Türkiye Hazar Denizi'nin önemin, petrol ve gaz kaynaklarının kendi ihtiyaçlarını temininde daha fazla anladı. Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) Eylül 1994 yılının başından bu yana Azerbaycan ve Kazakistan'da

faaliyet gösteren yabancı petrol konsorsiyumu üyesi ve petrol alanların geliştirmesinde varlığın sürdürmektedir. 1995 den beri Türkiye Hazar bölgesindeki Doğu ve Batı yeni enerji hattının yolunun gelişiminde merkezi bir aktör olmuştur. Türkiye'nin bu bölgeye girdiği andan kuzey boru hattı kesintili olarak çalışmaktadır. Sovyetler Birliği döneminden miras kalan ve şimdi Rusya kontrolünde olan bu hatta petrol seviyatı azalmakta ya da ortadan kaldırılmaktadır. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan petrol ve gaz boru hatlarının Türkiye toprakları üzerinden geçirilmesi son derece ilgiye neden olmuştur.

29 Ağustos 1995 tarihinde, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te, Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Türk dilli ülkelerin zirvesinde açıklaması bu sürecin hızlanmasına sebep oldu. Onun görüşüne göre, bu politika sadece Türkiye'nin ekonomik çıkarlarını içermez aynı zamanda Hazar Denizi çevresindeki ülkelerin Rusya'nın ekonomik ve siyasi ablukasından çıkarmasına ve etkisinin azaltılmasına sebep olacaktır. (5)

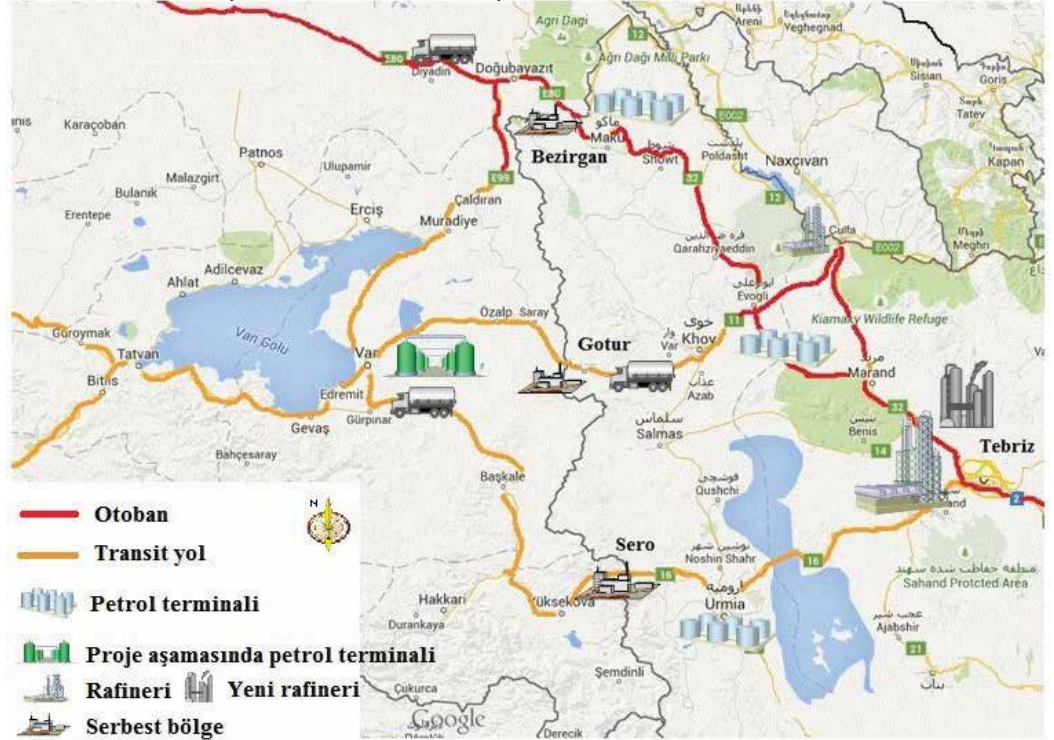
Aslında, Türkiye'nin petrol ve gaz boru hatları politikasının ve davranışının bu bağlamda değerlendirilmek olur. Türkiye'nin kendi kaynakları enerji ihtiyacını karşılamada yeterli değildir, diğer taraftan, dünyanın ispatlanmış petrol ve doğal gaz rezervlerinin dörtte üçü Türkiye'nin çevresindedir. Yani uluslararası sistemde Türkiye'nin

Şekil: 1 İran Ve Türkiye Arasında Mevcut ve Yapılacak Boru Hatlarının Haritası

Kaynak: Derleme (SmartDraw program ile çizilmiştir.)

Şekil:2 İran Ve Türkiye Arasında Mevcut kara yol Haritası

Kaynak: Derleme (SmartDraw program ile çizilmiştir.)

enerji transferinde gelecekteki rolünü, değişmez ve karşılığı olmayan dürümü belirleyecektir. Bu dürümden yararlanan Türkiye, Hazar bölgesinin petrol ve gaz kaynakların elde etmeye çalışır. Ve uluslararası siyasi ilişkilerde ülkenin pazarlık gücü artırır. Üzerinde dayandığımız temel konu petrol transitinde İran ve Türkiye arasında petrol taşımacılığında var olan altyapıları önceden tanıtmak ve bu potansiyel varlıklara kar sağlamsıdır.

BORU HAT BAĞLANTISI

İran ve Türkiye arasında sadece doğal gaz boru hattı mevcuttur. Ancak petrol boru hattı Tebriz rafinerilerine

kadar ham petrolü aktarmaktadır. Bu konuda İran colfa serbest bölgesine Tebriz'den petrol borusunun varmasının işlemleri bitmiştir. Yani Türkiye sınırının 50 kilometre mesafesindedir ve BTC boru hattı ile yaklaşık 300 kilometre uzaklıkta durmaktadır. Bakü ve Tebriz arasındaki petrol boru hattının projesi başlanmış ve 2017 de bitmesi beklenir. Bu hat Bakü yataklarından petrolü Tebriz'in ikinci rafinerisine aktaracaktır. Bu petrol boru ana hattın BTC boru hattına bağlamak mümkündür çünkü kapasite boşluğu göresinmektedir. Bu o demektir ki Neka'da boşaltılan Türkmenistan ve Kazakistan petrolü Ceyhan'a en ucuz fiyata pompalamasının mümkün kılmasıdır. Ve ayrıca Azerbaycan'ın ikinci alternatif petrol aktarma yolu olması beklentisidir. Hesaplanmış veri çıktıklarına göre Türkiye ve İran'ın bu transite 6,5 dolar ton başı kar etmeleridir. (6)

KARA YOL BAĞLANTISI VE PETROL ÜRÜNLERİNİN TAŞIMASI

Maku serbest bölgesinin açılması ve petrol terminallerinin kurulması kara yollarda petrol ürünlerinin transitinin gelecekte hız kazanmasının göstergesidir. Bir ara 2004 yılında kara yol üzerinden petrol ürünlerinden

Kaynak: Derleme (SmartDraw program ile çizilmiştir.)

mazot ve gazoil transiti İran ve Türkiye arasında yapılmış ve bu ticaretin büyük bir kapsamda iki tarafın sınır bölgelerinin gelişmesine ve kazancına sebep olmuştur. Bakü ve Tebriz rafinerilerinin arıtma kapasitelerinin 2 kata artışı kara yol transitinin yakın gelecekte petrol ürünlerinin taşınmasında önemli rol oynamasını mümkün kılar.

Kara yolar Türkiye'nin doğu bölgesindeki nüfusun ve tesislerin yananacak ve yakıt ihtiyacını karşılaması ve yeni iş yerlerinin açılmasına sebep olacaktır.

Arınmış petrol ürünlerinin bölgede dünya fiyatının altında olması Türk ekonomisinin karlı çıkaracaktır ve verilerin sonuçlarına göre ton başı 12 dolar üzerinde Türkiye bu işlemle karlı olacaktır. İran ve Azerbaycan tarafı kendi ülkelerinde tesislerin kurmaktadır. (7)

DEMİR YOL BAĞLANTISI VE PETROL ÜRÜNLERİNİN TAŞIMASI

İran - Türkiye demiryolu Gotur sınırında birbirlerine bağlanırlar. Batı ve doğu hattının bağlandığı yer petrol ve petrol ürünlerinin taşınmasında stratejik durumdadır. Bu demir yol bağlantısı Türkmenistan ve Kazakistan'ın doğu bölgelerindeki petrolü Serhs sınırından bu rotaya vardırmasının en düşük maliyetle sağlamaktadır. Bu iki ülkenin doğularındaki petrol taşıma kurgularından uzak olduğu için alt fiyata satılmaktadır. Petrol teminatların kurulması ve tanker vagonlarının artırılması ile ham petrolü Ceyhan'da satışa

çıkarmak mümkündür. Veri sonuçlarına göre terminal depolamasından ton başı 8 dolar ve transiti için 6 dolar ve Ceyhan'da satışı için 6 dolar ton başı gelir elde etmek mümkündür.

SONUÇ

Türkiye'nin İran transit rotasındaki rolü ve hazar petrol pazarındaki payı İran'ın uzun dönem enerji politikasında yer almakta ve transit ülke konumundadır. Türkiye Cumhuriyeti 1991 yılında Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık ilanından sonra, derhal bağımsızlıklarını tanıdı ve yeni hükümetlerle diplomatik ilişkiler kurdu. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana, Türkiye, Orta Asya ve Hazar bölgesinde soydaş gruplarla olan bağlarını daha güçlendirmeye çalıştı. Aslında Türkiye'nin, Hazar bölgesinin gelişimini kolaylaştırmak için katkıda bulunması ilgi çekicidir. Diğer önemli konuda, bağımsız ülkelerin enerji sektöründe yatırım yapması ve bu imkânlarından faydalanmasıdır. Irak savaşından sonra Türkiye Orta Asya'nın değerini kendi enerji temininde daha fazla anladı ve enerji politikalarını bu rotada güçlendirmeye başladı. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan petrol ve gaz boru hatlarının Türkiye toprakları üzerinden geçirilmesi son derece ilgiye neden olmuştur. Üzerinde durduğumuz temel konu petrol transitinde İran ve Türkiye arasında petrol taşımacılığında var olan altyapıları önceden tanıtmak ve bu potansiyel varlıklara kar sağlamasıdır. Bunlardan, Boru hat bağlantısı, Karayolu bağlantısı, demiryolu bağlantısını saymak mümkündür.

Sonunda bu bilgilerden elde ettiğimiz verilere göre Hazar Denizi'nde taşıma araçlarının az olduğu ve üretilen petrolün ve petrol ürünlerinin git gide artan üretimi bu pazarda sermaye yatırımının ve girişimci boşluğunun olduğunu göstermektedir ve bölge ülkelerinin enerji politikalarından yararılan durum petrol ve transit üzerinde sektör çalışmasını ortaya koymaktadır. En önemlisi orta boylu şirketlerin ve hatta küçük kurumların bu sektöre girmesini mümkün kılan etkenler bulunmaktadır. Bölge ülkelerinin ve bunlardan Türkiye ve İran başta olmak üzere gelişme ve kalkınmalarına özellikle sınır bölgelerinde neden olması beklenir. İktisadi faaliyetler emniyet ister bu bakımdan sınır toplulukları bu gelir kaynağını akışta saklamak için kimsenin bozmasına izin vermeyeceklerdir. Böylece çevre dışı güçler de her ne kadar etkin olsalar da bu ekonomik yönetim politikasının önünü almakta başarısız olacaklar zira sonunda bu petrol ve onların da herkesten çok ihtiyaç duyduğu maddedir. Bu ekonomik sistemin iki kat olması 2020 yılına kadar yükselmesi üste gelmiş ve bu konuda söz gitmiştir. Şimdilik 2,5 milyon varil günlük petrolün boru hatlarında taşındığını göz önünde bulundursak ve bu miktarın günlük 5.200 milyon varil olduğunu ve yakın geleceğe ulaştığını bilmemiz taşımacılık sektörünün büyümesini kaçınmaz hale getirir. Petrol miktarının maksimum beşte üçü boru hatlarında taşınabilir. İyimsenir halde İran boru hattının BTC petrol borusuna bağlanmasıyla 1,2 milyon varil petrolü aktarması mümkün sayılır. Bu da günde 880 bin varilin demiryolunda ve karayolunda taşınması gerektiği anlamına gelmektedir. Para akışına bakılırsa günlük bu transit rotasında 57,2 milyon dolar bir pazara ulaşması mümkündür. Transit ve yükleme karını en az yani %12 varsayarsak toplam 6.864 milyon dolar kar elde edilecektir. Uluşulan bu pazardan 2,50536 milyar dolar yıllık net kar beklenmektedir. Bu verilerde sadece ham petrol transitinden söz edilmiştir, petrol ürünlerinin taşınması da günlük 500 bin varili

bulacaktır. Girişimcilerin ve bu sektörün yöneticilerinin şimdiden pazar incelemeleri yapması ve bu sektörde hangi kola odaklanacaklarını belirlemeleri gerekmektedir. Bölgemizde petrol taşımacılığında önceki siyasi ve ekonomik kuralların dengeleri soğuk savaşın bitmesi ile ve büyük Orta Doğu projesinin başlaması ile değişime uğramaktadır. Dünyanın enerji kalbi (Heart land) iki büyük ülke yani Türkiye ve İran içinde ve çevresinde yer aldığı için ve jeopolitik, jeostatejik konumları dengelerin belirlenmesinde büyük etkileri görülür olması tüm ekonomik ve siyasi güçlere bellidir. Temel olarak iki devlet sınırlarda serbest iktisadi bölgelerin petrole göreli yapılması ve yapılmış olanlarda petrol terminallerinin kurulması için değişime gidilmesinin başlamalıdır. Önemli olan diğer başlıkta para akışının düzenli olmasını bu sektörde sağlamasıdır. İki ülke yasalarında iktisadi ve yasal işlemleri rahatlanması için değişime gidilmesi lazımdır. (8)

Girişimciler, sermaye ve sektör yöneticileri üstte söz gittiği sektör ağlarında çalışmaları ön görülmektedir.

1- Transit araçlar üzerinde yatırım yapmaları: Hazar denizinde petrol gemi boşluğu, tanker vagonları ve kamyon tankerinin çok sayıda az olması bu kolda sermaye yatırımının verimli kılacaktır.

2- Depolama tesisler üzerinde yatırım yapmaları: hazar limanlarında ve sınır giriş serbest iktisadi bölgelerde terminallerin kurulması önerilir. Her ton başı petrol depolaması 3 ila 6 dolar getirisi söz konusudur.

3- Petrol teknik mühendislik şirketlerin üzerinde yatırım yapmaları: Petrol taşıması ve depolaması özel araçlar ve tesisler yapılıp ve kullanılması ile mümkün olur. Bu yüzden petrol teknik mühendislik şirketlerinin getirisi yüksek olur.

4- Petrol donanım yönelik fabrikalar üzerinde yatırım yapmaları: Bu fabrikalarda üretilen ürünler çoğu yüksek teknoloji içeren, paslanmaz ve kıvılcım önleyici çillikten olduğu için diğer ürünlerle karşılandığında % 45 getiri payı çoktur.

KAYNAKÇA

1. Gerami A., Rus Petrolü [Kitap] / dü. abaspour afshin / çev. naghili rasoul. - tebriz: pppce, 2014. - 1 : Cilt 1 : 1 : s. 201.
2. Hamadi., Petrol Üzerinde Oyunlar [Kitap] / çev. naghili rasoul. - ahvaz : nevisendegan, 2014. - 2014 : Cilt 1 : 1 : s. 57-59.
3. B. Naghili, Enzeli Petrol Depolama Terminali [Rapor] / ekonomik bölümü ; pppce. - tebriz : pppce, 2006. - s. 101. - çevri rasoul naghili.
4. Naghili R., Orta Asya Petrolü [Kitap] / dü. razi akber / çev. naghili rasoul. - tebriz : pppce, 2014. - 1 : Cilt 1 : 1 : s. 83.
5. PPPCE Cölfa Mum Rafenerisi [Rapor] : tekniksel / 3. - tebriz : pppce, 2007. - s. 43.
6. Tebrizi Araz Azerbaycan Ve İranın Enerji Üzerinde Ortak Çıkarları [Kitap] / çev. naghili rasoul. - tebriz : pppce, 2014. - 1 : Cilt 1 : 1 : s. 142-148.
7. Hamadi., Petrol Üzerinde Oyunlar [Kitap] / çev. naghili rasoul. - ahvaz : nevisendegan, 2014. - 2014 : Cilt 1 : 1 : s. 70-71.
8. Hamadi., Petrol Üzerinde Oyunlar [Kitap] / çev. naghili rasoul. - ahvaz : nevisendegan, 2014. - 2014 : Cilt 1 : 1 : s. 79-82.

